

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tamara Prah

Analiza rejništva v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tamara Prah

Mentorica: doc. dr. Maša Filipovič Hrast

Analiza rejništva v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

Zahvala

Iskreno se zahvaljujem mentorici dr. Maši Filipovič Hrast za strokovno pomoč. Zelo sem ji hvaležna za njene predloge in usmerjanje pri nastajanju diplomskega dela.

Iskreno se zahvaljujem staršem in partnerju, da so mi v času šolanja in med nastajanjem diplomske naloge stali ob strani. Hvala za vse vzpodbudne besede in za vsakršno pomoč, ki ste mi jo nudili.

Najlepša hvala Centru za socialno delo Krško in vsem strokovnim delavkam za možnost opravljanja prakse na področju rejništva in strokovno literaturo. Praksa mi je prinesla veliko praktičnih in nepozabnih izkušenj. Omogočila mi je videti nove poglede na socialno delo in me spodbudila za aktivno udeleževanje v prostovoljnih organizacijah.

Zahvaljujem se vsem rejnicam in strokovnim delavkam, ki so bile pripravljene sodelovati pri intervjujih in mi zaupale svoje izkušnje na področju rejništva.

Zahvaljujem se vsem sorodnikom, prijateljem in drugim, ki so me v času šolanja in med nastajanjem diplomskega dela vzpodbujali in verjeli vame.

Analiza rejništva v Sloveniji

Rejništvo je oblika varstva za otroke, ki ne morejo bivati pri bioloških starših. V Sloveniji imamo na področju rejništva dva zakona in en pravilnik. V njih so opredeljeni postopki izvajanja rejniške dejavnosti. Rejništvo je prisotno že vrsto let, vendar po drugi svetovni vojni ni potekalo po pravnih poteh, ampak po dogovoru med družinami. V evropskih državah so sistemi rejništva različno organizirani. Pri rejništvu poteka sodelovanje med centrom za socialno delo, matično družino, rejniško družino in otrokom. Za otoka so to zelo stresne situacije, zato je nujno, da jim zagotovijo usposobljeno in primerno rejniško družino. Glavni cilj diplomskega dela je analiza rejništva in pomanjkljivosti v sistemu, ki jih opazijo rejnice in socialne delavke. V empiričnem delu sem uporabila metodo polstrukturiranega intervjuja in opravila intervjuje z rejnicami in socialnima delavkama. Rejniški sistem je v Sloveniji po sprejetju nove zakonodaje v letu 2003 po mnenju intervjuvancev dobro urejen. Kljub temu pa so izpostavile tudi štiri pomanjkljivosti, s katerimi se soočajo. Ključne pomanjkljivosti v rejništvu so, da odvzem otroka poteka preko CSD in ne preko sodišča, ni finančnih sredstev za otrokove počitnice, ni resnega nadzora pri stikih z biološkimi starši in ni uradno poskrbljeno za otroke v rejništvu po 18. letu starosti.

Ključne besede: rejništvo, rejniška družina, center za socialno delo, biološki starši.

Analysis of foster care in Slovenia

Foster care is a form of taking care of children who cannot live with their biological parents. In Slovenia there are two laws and one rule book in the field of foster care. Procedures of foster activity implementation are defined in them. Foster care has been present for many years, but before the second world war it was not carried out legally, but it was more or less based on agreement between families. Foster care systems in European countries are differently organized. Foster care is a collaboration between a Social Work Centre, a biological family, a foster family and a child. These situations can be very stressful for the child, so it is necessary to provide a qualified and appropriate foster family for him. The main goal of this diploma thesis is the analysis of foster care and imperfections of the system noticed by social workers and foster families. In the empirical part the method of semi-structured interview was used to interview foster parents and social workers. After the adoption of the legislation in 2003 the foster care system in Slovenia is well-organized according to the interviewees. Despite that they exposed four imperfections they are dealing with. The key imperfections in foster care are that removing a child from a family goes through SWC and not through courts, there is no funding for the child's holiday, not serious oversight over meetings with biological parents and no formal care for children in foster care after 18 years of age.

Key words: foster care, foster family, Social Work Centre, biological parents.

Kazalo

1	Uvod	7
2	Družinsko življenje	9
2.1	Družina	9
2.2	Potreba po družinskem življenju	10
2.3	Zgodovina rejništva	11
3	Pravna ureditev	12
3.1	Pogoji za izvajanje rejniške dejavnosti	13
3.2	Dolžnosti rejnikov in centrov za socialno delo	14
3.3	Finančna ureditev	16
3.4	Usposabljanje rejnikov	16
3.5	Statistika	17
4	Tuje države	17
4.1	Avstrija	17
4.2	Češka	18
4.3	Španija	19
4.4	Švedska	19
4.5	Velika Britanija	20
4.6	Primerjava	20
5	Procesi in akterji pri rejniški dejavnosti	22
5.1	Izbira in vloga rejniške družine	22
5.2	Individualna projektna skupina (IPS)	23
5.3	Vloga centra za socialno delo	24
5.4	Odnosi med matično in rejniško družino	25
5.5	Rejniško društvo Slovenije	25

6	Empirični del.....	27
6.1	Analiza intervjujev	28
6.1.1	Postopek za odvzem otroka	28
6.1.2	Individualna projektna skupina	28
6.1.3	Vloga otroka	28
6.1.4	Sodelovanje z biološkimi starši.....	29
6.1.5	Usposabljanje rejnikov	30
6.1.6	Dolžina rejništva	30
6.1.7	Sodelovanje med rejniki in CSD.....	31
6.1.8	Financiranje rejništva	31
6.1.9	Odgovornost za otroka po prenehanju rejništva	32
6.2	Primerjava in ugotovitve	32
7	Zaključek.....	34
8	Literatura.....	36
	Prilogi.....	39
	Priloga A – Vprašanja za rejnice	39
	Priloga B – Vprašanja za socialni delavki	40

Kazalo tabel

Tabela 4.1: Primerjava držav	21
Tabela 6.2: Opis rejnic	27

1 Uvod

Družina ima zelo pomembno funkcijo, saj otrokom nudi ljubezen, toplino, skrb in oporo. Družina, ki je funkcionalna, nudi otrokom možnost za normalni telesni in duševni razvoj. V družino so otroci vključeni od rojstva in si je ne morejo izbrati sami. Družine, ki otrokom ne nudijo primernih razmer za bivanje in otrokov razvoj, se vključi center za socialno delo. Če center za socialno delo ugotovi, da za otroka ni poskrbljeno, je zanemarjen ali trpinčen, se ga lahko namesti v rejniško družino. Za otroka je odvzem iz ene družine in premestitev v drugo zelo travmatična izkušnja, zato je pomembno, da se ga namesti v kakovostno rejniško družino. Rejništvo je v zakonu predpisano kot kratkotrajna oblika namestitve otroka v rejniško družino za otroke, ki začasno ne more bivati pri bioloških starših. V velikih primerih rejništva pa se izkaže, da gre za dolgotrajna rejništva.

V raziskavi Ocena uspešnosti nekdanjih rejencev z vidika rejniške družine so z vidika rejnic po podatkih najpogostejši vzroki za namestitev otroka v rejništvo alkoholizem in druge odvisnosti, čustveno in vzgojno zanemarjanje otrok in slabe materialne okoliščine. Zanimivo je to, da otroci izpostavijo kot razlog za odhod v rejništvo nemoč staršev pri vzgoji, saj težko prepoznajo dejanske vzroke zlorab (Cvetko in drugi 2011).

V Sloveniji imamo več institucionalnih oblik varstva za otroke, kot so krizni centri, prevzgojni domovi in zavodi. V vseh so prisotni strokovni delavci, ki skrbijo za otroke s težavnim vedenjem ali za otroke, ki imajo neprimerne družinske razmere. Vendar kljub nenehni prisotnosti strokovnih delavcev jim ne morejo nuditi tega, kar jim nudi rejništvo. Rejništvo nudi družinsko življenje, ki daje otroku občutek pripadnosti, varnosti in topline.

Po opravljanju prakse na centru za socialno delo, ki sem jo opravljala na področju rejništva, me je to zelo pritegnilo in sem se z veseljem poglobila v rejniški sistem. Diplomaska naloga je sestavljena iz dveh delov. Pri del je teoretični del, v katerem opisujem splošno potrebo ljudi in otrok po družinskem življenju in opredelim rejništvo ter njegovo zgodovino. Zaradi analize rejniškega sistema sem preučila tudi zakone na področju rejništva. Pri pravnih vidikih sem opisala pogoje za izvajanje rejniških dejavnosti, dolžnosti rejnikov in centrov za socialno delo, finančno ureditev in način usposabljanja rejnikov. Navedla sem tudi trenutne statistične podatke o številu otrok v rejništvu in številu rejnikov/rejnic in opisala ureditev rejniškega sistema v petih evropskih državah, in to so: Avstrija, Švedska, Češka, Španija in Velika

Britanija. V teoretičnem delu bom opisala tudi poteke izbire rejniških družin, potek individualne projektne skupine, odnose med matično in rejniško družino in kakšno vlogo ima pri rejništvu center za socialno delo.

V empiričnem delu sem naredila analizo intervjujev, ki sem jih opravila s tremi rejnicami in socialnima delavkama. Uporabila sem metodo polstrukturiranega intervjuja. V intervjujih so me zanimale naslednje teme: individualna projektna skupina, vloga otroka, usposabljanje rejnikov, dolžina rejništva, financiranje rejništva in sodelovanje med centrom za socialno delo, rejniki in matično družino. Skratka, zanimajo me odnosi na relaciji CSD–rejniki in njihova mnenja o pomanjkljivostih sistema ter možnosti izboljšav na tem področju. Glavni cilj diplomske naloge je analizirati rejniški sistem in možne pomanjkljivosti rejništva z vidika socialnih delavcev in rejnikov/rejnic. Ugotoviti skušam, kje vidijo pomanjkljivosti v sistemu in kako bi jih odpravili. Raziskovalno vprašanje, ki sem si ga zastavila, je: Kakšne so prednosti in pomanjkljivosti v sistemu rejništva v Sloveniji?

Rejništvo je zelo pomembno za ranljive otroke, zato se je s tem potrebno podrobno ukvarjati in z vsakim letom izboljševati sistem v korist otrok. Rejništvo je zelo zahtevno in stresno za vse prisotne, tako biološke starše, rejniške starše, otroke in tudi socialne delavce. Pri opredelitvi pravil in zakonov je zelo pomembno, da se prisluhne vsem udeležencem pri poteku rejništva in se tako sestavi najboljša možna zakonodaja, ki je v korist otroka.

2 Družinsko življenje

2.1 Družina

Družina je že vrsto let ena od oblik skupnega življenja med ljudmi. Družino poimenujejo kot univerzalno družbeno institucijo, preko katere potekajo vsi družbeni procesi. Avtorji družino definirajo na različne načine. Maccarow navaja, da je družina »*dva ali več ljudi, ki čutijo pripadnost, iz katere črpajo občutek družinske pripadnosti*« (Milošević Arnold 2003, 31). V različnih kulturah imajo tudi različne predstave o družinah. Na zahodu so družine v večini monogamne, ponekod tudi poligamne. Družina je torej lahko vsaka skupnost, ki med seboj goji čustveno in fizično skrb drug za drugega (Asen 1998, 9–10). Glavne naloge družine so: biosocialnoreprodukcijska, ekonomska, socializacijska in varstvena naloga. Struktura družin se je skozi čas zelo spremenila. Mnoge funkcije družine sedaj v vedno večji meri opravlja država. Danes so za to ustanovljene institucije, ki skrbijo za varstvo otrok, zdravstvo in socialne institucije. Vse to so včasih družine opravljele same. Socialne institucije so tudi vedno bolj povezane z družinami in pomagajo tistim družinam, ki ne zmorejo same ustrezno poskrbeti za opravljanje funkcij družine (Milošević Arnold 2003, 31–33). V sodobnih družbah je prisotna deinstitucionalizacija družine. To pomeni, da se zmanjšuje pomen družine kot institucije. Kljub temu je družina še vedno prisotna in zelo pomembna. Pred dvajsetimi ali tridesetimi leti so bili družina biološki starši in otroci. To je bila popolna družina, ostale družine pa so bile nepopolne. To mišljenje se je začelo spreminjati z deinstitucionalizacijo družin. Pride do novih oblik in možnosti družinskega življenja (Ule in Kuhar 2003, 53–55). Veliko vlogo pri predstavi o družini ima družinska politika. Družinska politika s pravnimi normami in ukrepi države ustvarja in kontrolira ustrezne razmere za družinsko življenje. Družinske politike pa niso vedno namenjene le skrbi za družinske razmere, ampak imajo v ozadju še druge družbene cilje. Družinska politika ima vpliv na demografsko stanje prebivalstva. Ko država postavlja ukrepe na področju izobraževanja, zdravstva in drugih področjih, to vpliva na vse prebivalce, njihov razvoj in družinsko življenje. Družinska politika lahko vpliva tudi na druga področja, na primer če se zvišajo družinski prejemki, se bo zvišala kupna moč prebivalstva. Vse države imajo družinske politike, tudi če te niso tako očitno zapisane. Vsaka politika tako vpliva na družinsko življenje (Boh 1993, 221–223).

Za uspešno delovanje družine so pomembni starši ali skrbniki, ki odločajo o stvareh odgovorno in preišljeno. Kadar starši ne opravijo svoje vloge, to breme pade na otroke in otroci prevzamejo odgovornost za starše. Otroci so zelo ranljivi in si prizadevajo za obstoj družine, zaradi tega prevzamejo konflikte in travme nase. Družina nudi spodbudo in oporo svojim članom, poleg tega je pa tudi velik vir stresa. Otroci svoje družine ne morejo izbirati, vendar o tem, kako bo otrok živel, odločajo starši (Sternad 2012, 448–450).

2.2 Potreba po družinskem življenju

Pomembnost družine je za vsakega posameznika lahko zelo različna. V družini poteka izoblikovanje otrokove identitete in družina ga popelje v avtonomnega posameznika. Otroku naj bi družina zadovoljila potrebe po varnosti, sprejetosti in zaupanju. Zaradi tega so odnosi v družini za otroka ključnega pomena. Ena glavnih psiholoških nalog družine je ta, da ohranja ravnotežje med navezanostjo in samostojnostjo otroka. Do težav, ki vplivajo na otrokov razvoj, prihaja tako v funkcionalnih kot nefunkcionalnih družinah. Razlika je v tem, da je pogostost težav v nefunkcionalnih družinah večja in reševanje problemov slabše. Slabi odnosi med starši in otroki vodijo v prestopništvo in zmanjšuje se navezanost otrok na starše (Gomez in Kobolt 2012, 327–328).

Crnkovičeva (2008) v članku izpostavi temeljne naloge družine, ki so biološko-reproduktivna, ekonomska, seksualna, čustvena, vzgojno-izobraževalna in socializacijska naloga. Večina družb si prizadeva za funkcionalne družine, saj naj bi to vodilo k zdravi družbi. Zdrava družina naj bi nudila zmožnost reševanja konfliktov, iskanja rešitev, omogočala zadovoljevanje temeljnih človekovih potreb, bila prilagodljiva spremembam in imela druge značilnosti, ki pozitivno vplivajo na delovanje družine. Rejniška družina ima pri tem veliko in odgovorno funkcijo, saj mora biti funkcionalna in zdrava družina. Prihod novega ranjivega otroka v družino je lahko zelo stresen in zaradi tega mora družina vzpostavljati novo ravnovesje. Potrebo po namestitvi otroka v rejniško družino vidijo predvsem drugi ljudje in socialne službe, otrok te potrebe ne vidi. Otroka je torej potrebno namestiti v rejniško družino iz prepričanja, da je to v korist otroka in lahko otroku nudi to, kar mu matična družina ni zmožna (Crnkovič 2008). Rejniška družina je veliko več kot navadna družina. Rejniška družina je posebna v tem, da je pripravljena sprejeti otroka, ki potrebuje pomoč, varstvo in oskrbo. Za otroka je pripravljena prevzeti vso odgovornost in mu nuditi pomoč. Prav tako je pri rejniških družinah zelo pomembno, da imajo lastnost sprejemanja drugih in sprejmejo

otrokove starše, kljub razlogom, ki so botrovali k temu, da je otrok bil nameščen v rejniško družino. Ključni nalogi rejniške družine sta torej povezovanje in usklajevanje v korist otroka (Mali 2008). Rejniške družine so poznali že v preteklosti, vendar rejništva niso bila formalno urejena.

2.3 Zgodovina rejništva

Rejništvo je v družbi prisotno že vrsto let. Danes se vse v zvezi rejništvom ureja po formalnih poteh in zakonih. Rejništvo je bilo po drugi svetovni vojni drugačno kot danes. Bila je zasebna stvar in je potekala znotraj sorodstvenih vezi ali v dogovoru z drugimi družinami. Tomec (2012) pravi, da se je organizirano rejništvo v Sloveniji začelo leta 1926 preko ureditve Otroške kolonije v Lukovici pri Domžalah. Ustanovitelj le-te je bil Dečji in materinski dom kraljice Marije iz Ljubljane. Sprva so otroke namestili v kraje, ki imajo ugodno geografsko lego in dobre socialne razmere. Namestili so jih na območje Črnega grabna in za tem tudi v okolico Moravske doline. Že takrat so imeli urejen pravilnik, ki je določal osnovna pravila o rejniški dejavnosti. Izvajali so strokovni nadzor nad rejniškimi družinami, opredeljeno je bilo financiranje, usposabljanje družin in starost otrok pri namestitvah in premestitvah. Družine, ki so bile izbrane za izvajanje rejniške dejavnosti, so bile takrat izjemno cenjene. Imeli so tudi zelo dobre zdravstvene delavce, ki so sodelovali z rejniškimi družinami tudi izven delovnega časa. Rejništvo je bilo v tem času dobro organizirano. Vendar se je ob koncu druge svetovne vojne to zelo spremenilo. Prevladala so prepričanja, da rejništva ne potrebujemo, saj smo socialno pravična družba. Kljub nasprotovanju zdravstvenih delavcev so vseeno rejništvo uradno opustili. Za tem je bilo obdobje »črne reje«, kar pomeni, da so se starši sami dogovarjali o namestitvah otrok, večinoma pa so jih nameščali v družine, kjer so bili izrabljeni za delovno silo. Zaradi tega ima rejništvo delno še dandanes negativni prizvok. Rejniške dejavnosti so se zopet začele urejati z ustanavljanjem centrov za socialno delo. Na začetku je bila velika zmeda, saj so vse otroke iz Slovenije nameščali v Domžale. Bila je popolna zmešnjava in niso bili zmožni nadzorovati otrok in rejniških družin. To je privedlo do tega, da so začeli bolj kakovostno izvajati rejniške dejavnosti in leta 1976 sprejeli Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, ki je določal bolj kakovostno izbiro družin za rejniške dejavnosti. Leta 2003 je bila v Sloveniji sprejeta zakonodaja za področje rejništva. Sprejeli so Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti in pravilnik o pogojih in postopkih za izvajanje Zakona o izvajanju rejniške dejavnosti. Prva nevladna in nepridobitna organizacija na področju rejništva je Društvo rejnic in rejnikov

Domžale, ki je bilo ustanovljeno leta 1980. Društvo organizira srečanje rejniških družin in skrbi za čim boljšo učinkovitost rejniških dejavnosti. Po letu 1990 so v Sloveniji nastajala tudi društva za področje rejništva v drugih krajih, ta pa so se med sabo tudi povezovala in skrbela za čim boljšo kakovost rejništva (Tomec 2012, 18–20). Rejništvo se je prvič omenjalo kot nameščanje otrok v druge družine leta 1906 v časopisu *Leibeche Zeitung*. V Jugoslaviji je bilo rejništvo prvič pravno urejeno leta 1992. Zapisano je bilo v zakonu o zaščiti otrok in mladine. Nekoč so v rejniške družine nameščali sirote in otroke brez staršev in sorodnikov. Kot sem zgoraj omenila, se je organizirano rejništvo v Sloveniji začelo leta 1926. Vendar pa je bila do leta 1955 urejenost rejniškega sistema neenotna. Leta 1960 so sprejeli novi zakon in pet let za tem je veljalo, da je rejništvo najprimernejša oblika varstva za otroke, za katere starši ne morejo poskrbeti sami. Zakoni so se skozi čas dopolnjevali in spreminjali vse do zadnje spremembe, ki je bila sprejeta leta 2012 (Surić Sitar 2014). V nadaljevanju bom opisala pravno ureditev rejništva v Sloveniji.

3 Pravna ureditev

Rejništvo je v Zakonu o izvajanju rejniške dejavnosti definirano kot oblika varstva in vzgoje otrok, ki so nameščeni v rejniško družino. Namenjeno je otrokom, ki začasno ne morejo bivati v biološki družini (ZIRD, 2. čl.). Rejništvo s strani sodobnega socialnega dela pa je definirano povsem drugače. Rejništvo vidijo kot začasno ali daljšo oskrbo za otroke, ki ne morejo bivati v biološki družini, skrb za otroka pa se razdeli na rejniško družino, matično družino in center za socialno delo, zato je nujno potrebno sodelovanje in dogovarjanje. Čeprav se je rejništvo zelo razvilo, je v zakonodaji še vedno opredeljeno zgolj kot osnovna skrb za otroka (Surić Sitar 2014, 112–113).

Na področju rejništva imamo v Republiki Sloveniji dva zakona. Prvi je bolj splošen in je zapisan v Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR). V 8. členu je rejništvo opredeljeno kot *»posebna oblika varstva otrok, ki jim je potrebna oskrba in vzgoja pri osebah, ki niso njihovi starši«*. Bolj natančno je opisano v petem delu tega zakonika od 154. člena do 177. člena. Še natančneje je rejništvo opisano v Zakonu o izvajanju rejniške dejavnosti (ZIRD). Zakon ureja: pogoje, ki jih morajo osebe izpolnjevati, če želijo izvajati rejniško dejavnost; postopke pridobitve dovoljenja za izvajanje rejniške dejavnosti; pogoje in celotne postopke za izvajanje rejniške dejavnosti kot poklica; opredeljeni so normativi za izvajanje rejniške dejavnosti, zapisane so dolžnosti rejnikov, glavne naloge centrov za socialno delo na področju rejniške dejavnosti, opisano je natančno plačilo za izvajalce

rejniške dejavnosti, torej rejnina. V ZIRD so opisana tudi priznanja, ki jih Republika Slovenija podeljuje rejnikom za uspešno izvajanje rejniške dejavnosti. Opisano je tudi zbiranje podatkov o rejnikih, rejniških družinah in otrocih, ki so nameščeni v rejniško družino. V Sloveniji je tudi napisan Pravilnik o pogojih in postopkih za izvajanje rejniške dejavnosti (Pravilnik), kjer so opisani natančni postopki pri rejniški dejavnosti. Opisani so kriteriji za sestavo komisij in imenovanje članov, postopki izbora kandidatov za izvajanje rejniške dejavnosti, rejniška dejavnost kot poklic, znižanje ali zvišanje rejnine, projektna skupina, ki ustvari individualni načrt za izvajanje rejništva. Opisuje tudi usposabljanje rejnikov in pogoje za pridobitev priznanja.

3.1 Pogoji za izvajanje rejniške dejavnosti

V ZIRD je opredeljeno, da morajo imeti osebe, ki želijo izvajati rejniško dejavnost, stalno prebivališče v Republiki Sloveniji, biti morajo polnoletne in imeti vsaj dokončano poklicno ali strokovno šolo, v izjemnih primerih, če je to v korist otroka, ima lahko rejnik tudi nižjo izobrazbo. Rejniške dejavnosti ne morejo opravljati osebe, ki so jim bile odvzete roditeljske pravice ali jim je bila odvzeta poslovna sposobnost. Rejnik ne more biti oseba, ki je bila pravnomočno obsojena zaradi naklepa kaznivenga dejanja. To velja tudi za ostale člane, ki bivajo z otrokom v rejništvu. Rejniško dejavnost lahko izvaja tudi otrokov sorodnik, če center za socialno delo ali sodišče ugotovita, da je to v korist otroka. Za sorodnike se v zakonu štejejo stara mati, stari oče, teta, stric, sestra in brat (ZIRD, 5.–7. čl.).

Osebe, ki želijo postati rejniki, morajo pridobiti dovoljenje za izvajanje rejniške dejavnosti. Najprej se prijavijo na center za socialno delo, kjer ugotovijo, če oseba formalno ustreza, da lahko postane rejnik. Center pošlje vloge ministrstvu, komisija izbere določeno število kandidatov, ki ustrezajo pogojem. Izbrani kandidati se morajo udeležiti usposabljanja. Ko usposabljanje zaključijo, ministrstvo izda dovoljenja za izvajanje rejniške dejavnosti, vpišejo jih tudi v evidenco izdanih dovoljenj. Nekoliko drugače velja za sorodnike, ki želijo opravljati rejniško dejavnost, tem ni potrebno kandidirati za izvajanje rejniške dejavnosti, ampak pridobijo dovoljenje na podlagi obrazložitve centra za socialno delo. Z novim zakonom iz leta 2002 sorodniki, ki imajo vlogo rejnika, niso prejeli več plačila, vendar pa so ta člen z letom 2006 razveljavili (ZIRD, 8.–15. čl.).

Po ZIRD rejniku lahko preneha dovoljenje za rejniško dejavnost v primeru, če sam odjavi izvajanje rejniške dejavnosti, če se mu odvzame dovoljenje ali če rejnik umre. Odvzem dovoljenja se lahko opravi, če center rejnika poda predlog za odvzem na podlagi ravnanja v nasprotju s koristmi otroka. Do odvzema pride tudi, če je rejniku v tem času naložena kakšna kazenska ovadba, kot je navedeno v 6. členu. Rejniku se odvzame dovoljenje tudi v primeru neopravljenega usposabljanja ali neizvajanja rejniške dejavnosti po treh letih od pridobitve dovoljenja. Leta 2012 je bil tudi sprejet nov razlog za odvzem otroka, in tako lahko center tudi poda predlog, da je rejnik neprimeren za izvajanje rejniške dejavnosti in mu je zato odvzeto dovoljenje. Odvzame se mu lahko tudi v primeru, da nima več kot pet let nobenega otroka v rejništvu (ZIRD, 16. čl.).

V ZIRD (18.–21. čl.) je zapisano, da se rejniška dejavnost lahko izvaja tudi kot poklic v primeru, da ima rejnik dovoljenje za opravljanje rejniške dejavnosti, ni v delovnem razmerju ali ne opravlja druge dejavnosti kot glavnega poklica. Rejnik mora zaprositi za izvajanje rejniške dejavnosti kot poklica center za socialno delo, kjer izpolnijo vlogo in jo nato pošljejo ministrstvu. Ministrstvo nato preveri ustreznost kandidata in ga, če je ustrezen, vpišejo v register za izvajanje rejniške dejavnosti kot poklic. Izbris iz registra se opravi v primeru, da se zaposli, ne želi več opravljati rejniške dejavnosti, ne izpolnjuje normativov ali mu preneha dovoljenje za izvajanje rejniške dejavnosti.

V ZIRD (23.–24. čl.) so predpisani normativi pri izvajanju rejniške dejavnosti. Predpisano je, da ima lahko rejnik največ tri otroke, ki so nameščeni pri njem. V izjemnih primerih jih ima lahko tudi več, če so to bratje in sestre ali je to dobro v korist otroka. Rejniki, ki opravljajo to dejavnost kot poklic, morajo imeti istočasno nameščene tri otroke, od tega vsaj dva za obdobje enega meseca. Ta normativ se lahko zniža v primeru, da gre za otroka z motnjami v razvoju, bolnega, zlorabljenega ali trpinčenega. O znižanju normativov določa komisija.

3.2 Dolžnosti rejnikov in centrov za socialno delo

V ZIRD so z letom 2012 opredeljene in dopolnjene dolžnosti rejnika. Rejnik je dolžan pripraviti sebe in družino na prihod otroka. Rejnik se more truditi za čim hitrejšo prilagoditev otroka v novi dom, otroku nuditi pomoč pri prilagajanju v novo okolje, otroka mora negovati, vzgajati, mu nuditi primerno nastanitev, prehrano, obleko, osebne in šolske potrebščine. Rejnikova dolžnost je tudi ta, da poskrbi za primerne igrače in osnovne športne pripomočke.

Skrbeti mora za otrokovo zdravje in urejeno zdravstveno oskrbo. Sprejemati in informirati se mora o otrokovem vsakdanjem življenju, tukaj je mišljeno otrokovo zdravje, ocene v šoli, počitnice in podobne vsakodnevne dejavnosti. Rejnik je dolžan zastopati otroka pri izdaji osebne izkaznice ter skrbeti za to, da si pridobi delovne navade in pravilen odnos do učenja. Rejnik skrbi tudi za otrokovo vključevanje v ustrezno zaposlitev in izoblikovanje lastne identitete. Pomembna dolžnost je tudi ta, da mora rejnik otroka pripravljati na odhod iz rejniške družine. Z letom 2012 so predpisana tudi obvezna usposabljanja za rejnike (ZIRD, 25.–28. čl.). Rejniške družine imajo veliko zahtevnih in pomembnih nalog. Rejniki morajo biti sposobni vodenja, sodelovanja in hkrati opravljati tudi vlogo menedžerja, prijatelja, učitelja, skrbnika in sodelavca centra za socialno delo. Rejniki imajo veliko vlog in nalog, ki jih morajo za uspešno rejniško dejavnost zelo dobro opraviti (Cvetko in drugi 2011, 252–253).

Veliko nalog pri izvajanju rejniških dejavnosti imajo tudi centri za socialno delo. Centri so se dolžni aktivno vključevati na krajevnem območju in zainteresiranim predstaviti namen rejniške dejavnosti. Center ima dolžnost, da vsakemu, ki želi izvajati rejniško dejavnost, izroči obrazec, potem pa se na podlagi ocene kandidata odločijo, če je primeren. Pri pripravi ocene o kandidatu se center pozanima o motivih kandidatov za izvajanje rejniške dejavnosti in ugotovi, če bodo otroci imeli primeren bivalni prostor. Zraven svojih ugotovitev upošteva še mnenje drugih institucij. Center odloča o tem, v katero družino se bo otroka namestilo in poskrbi, da bo to najboljše za otroka. V izjemnih primerih lahko otroka namesti tudi v drugo območje, če je to v korist otroka in se pri tem centri med sabo povezujejo. Center je dolžan spremljati otroka v rejništvu in poskrbeti za to, da rejnik izpolnjuje rejniško pogodbo. Po namestitvi otroka v rejniško družino mora ustvariti individualno projektno skupino. V individualni projektni skupini (IPS) sodelujejo strokovni delavec centra otroka, strokovni delavec centra rejnika, rejnik, starši in otrok, če je to primerno zanj. Po potrebi se lahko IPS tudi razširi. IPS načrtuje individualni načrt za otroka in je prilagojen njegovi starosti in potrebam. Načrt mora biti v pisni obliki in imeti načrtovane cilje. Načrt se po potrebi dopolnjuje in spreminja. IPS je dolžna vsaj enkrat letno oddati poročilo načrta centru, v katerem predlagajo nove ukrepe. Center je poleg obravnave v individualni projektni skupini dolžan še otroka obiskovati na domu, v šoli in drugih institucijah. Center mora tudi ugotoviti, če je bivanje po 18. letu starosti otroka zaradi šolanja v korist otroka in na podlagi tega se nato podaljša rejniška pogodba. Dolžnost centrov za socialno delo je tudi ta, da najmanj enkrat letno organizirajo krajše usposabljanje za rejnike. Pri ugotovitvah, da rejnik deluje v škodo

otroka, center poda predlog za odvzem dovoljenja (ZIRD, 29.–49. čl.). Centri za socialno delo imajo ključno vlogo pri spremembah v otrokovem življenju. Pomembno je, da centri za socialno delo opravljajo delo kakovostno, saj je na njih velika odgovornost za otroka (Cvetko in drugi 2011, 249–250).

3.3 Finančna ureditev

Rejniki sprva sklenejo rejniško pogodbo, v kateri je določeno naslednje: obseg oskrbe otroka, pravice in obveznosti pogodbenih strank, način in rok prenehanja pogodbe, posebnosti v posameznem primeru, višina ter način plačevanja rejnine. Rejnik je upravičen do mesečne rejnine, ta zajema oskrbnino in plačilo dela. Ko rejnik izvaja rejniško dejavnost kot poklic, mu pripada tudi plačilo za socialno varnost. Materialni stroški za otroka so 291,27 €, višina oskrbnine je sorazmerna v času bivanja otroka v rejniški družini. Plačilo dela rejniku znaša 123,51 € na otroka. Cene se spreminjajo v posameznih posebnih primerih. Pravica do rejnine se prekliče s prenehanjem rejniške pogodbe (ZIRD 50.–60. čl.).

3.4 Usposabljanje rejnikov

Ministrstvo za delo, družine, socialne zadeve in enake možnosti in Republika Slovenije podeljujeta rejnikom priznanja za dolgoletno in uspešno izvajanje rejniške dejavnosti. V Pravilniku o pogojih in postopkih za izvajanje Zakona o izvajanju rejniške dejavnosti je v šestem delu opisano usposabljanje rejnikov. Ministrstvo je določilo, da morajo rejniki opraviti obvezno usposabljanje, šele potem lahko pridobijo dovoljenje za izvajanje rejniške dejavnosti. Izvajanje usposabljanja organizira Skupnost centrov za socialno delo Slovenije. Oblikovati ga pomaga tudi Fakulteta za socialno delo v Ljubljani. Usposabljanje traja od deset do dvanajst ur. Na usposabljanju predelajo tri sklope. Prvi sklop je koncept rejništva v socialnem delu, kjer jim predstavijo rejniški sistem in individualne projektne skupine ter sodelovanje z matično družino. Drugi sklop je namenjen razvojni psihologiji, kjer govorijo o čustvenih potrebah otroka, ki je nameščen v rejništvo. V tretjem sklopu govorijo o psihologiji družine (Pravilnik). Rejniki se morajo z novim sprejetjem zakona ZIRD 2012 najmanj enkrat na leto udeležiti obveznih usposabljanj. Usposabljanja v Sloveniji so dolga od deset do dvanajst ur, medtem ko so v Avstriji zakonsko določeni trije do štiri tedni za oba partnerja, ki opravljata rejniško dejavnost (Gajšek 2011).

3.5 Statistika

Statistični podatki v mesecu aprilu za leto 2015 kažejo naslednje podatke. Skupno število rejnikov in rejnic v Sloveniji je 722. Od tega je 644 rejnic in 78 rejnikov. Trenutno 110 rejnikov in rejnic izvaja rejniško dejavnost kot poklic. Pri 80 % (578 – število) rejnicah in rejnikov so trenutno nameščeni otroci. Pri 144 rejnicah in rejnikih, ki imajo dovoljenje za izvajanje rejniške dejavnosti, trenutno ni nameščen noben otrok. Število prostih mest pri rejnicah in rejnikih je 168. V Sloveniji je trenutno v rejništvo nameščenih 977 otrok, od tega je 522 deklic in 462 dečkov (MDDSZ 2015). Po podatkih MDDSZ je bilo leta 2003 v rejništvu 1369 otrok, marca leta 2009 je bilo v Sloveniji 1166 otrok v rejništvu. Podatki kažejo, da število otrok v rejništvu z leti upada (STAT 2009). Na tem mestu si lahko postavimo vprašanje, ali gre za to, da je dejansko manj potrebe, da gredo otroci v rejništvo, ali je z leti vedno težje dokazovati nepravilno ravnanje z otroki. Maksimiljana Mali, ki je strokovna delavka, je poudarila, da trendi v rejništvu kažejo, da v rejniške družine vstopajo vedno bolj prizadeti otroci. Ti otroci so že tako zlorabljeni ali trpinčeni, da bi nujno potrebovali terapevtsko pomoč, ki pa je centri za socialno delo ne nudijo (Dunaj, 2015).

4 Tuje države

V nadaljevanju bom opisala rejniške sisteme v izbranih evropskih državah. Opisala bom, kako poteka rejniški sistem v Avstriji, na Češkem, v Španiji, na Švedskem in v Veliki Britaniji. Na koncu bom naredila primerjalno tabelo med državami na področju zakonodaje, oblik rejništva in izvajalcev rejništva v državah ter jo primerjala s Slovenijo. Z analizo rejništva v tujih državah lahko primerjamo kakovost in pomanjkljivosti sistema v Sloveniji.

4.1 Avstrija

Avstrija je sprejela zakon o rejništvu že leta 1960, poklicno rejništvo pa so uvedli leta 1994. V Avstriji se poudarja predvsem dunajski model rejništva (Žiberna 1998). Na Dunaju poznajo dve obliki rejništva, in to sta kratkotrajno rejništvo in dolgotrajno rejništvo. Bistvena razlika je le v časovnem bivanju. Pri kratkotrajnem rejništvu gre za namestitev otroka za največ 8–12 tednov. V večini primerov se to uporablja za mlajše otroke 0–2 leti. Cilj kratkotrajne oblike rejništva je, da se matični družini nudi pomoč in se lahko otrok čimprej vrne k družini. Kratkotrajno rejništvo je zelo zahtevno za socialno delavko, saj je za to obliko potrebno veliko dela. Za to obliko rejništva se odločijo predvsem takrat, ko so družine v težavah in jim lahko na tak način pomagajo. Daljše rejništvo je oblika, ko se otroku zagotovi družinsko

življenje pri nebioloških starših. Na Dunaju so poudarili tudi to, da nikoli ne namestijo otroka v kratkotrajno rejništvo, če obstaja možnost, da bo moral v dolgotrajno. Pred namestitvijo v rejniško družino je otrok nameščen v krizni center (Žiberna 2008). V Avstriji je prav tako potrebno izobraževanje rejnikov, ki traja od 3 do 4 tedne. Tečaje morata opraviti oba starša, ki se odločita za rejništvo, v Sloveniji zadošča, če se usposabljanja udeleži le rejnik. Rejniška družina prejema tudi finančni dodatek, ki je sestavljen iz stroškov bivanja in stroškov rejnine. Rejnina je odvisna od starosti otroka in od zvezne dežele, v kateri je otrok nameščen. Če družina izpolnjuje pogoje, lahko prejema družinsko pomoč, otroški dodatek, dopust za nego in finančni dodatek za bivanje. Možno je izvajati rejništvo kot poklic. Eden izmed pogojev za rejništvo je tudi ta, da ne sme biti starostna razlika med rejniki in otroki več kot 40 let (Rakar in drugi 2010, 17–23). V Avstriji zahtevajo izobraževanje obeh staršev za opravljanje rejniške dejavnosti, medtem ko v Sloveniji le za enega, zato lahko trdimo, da so v Avstriji rejniki bolj izobraženi. Pri nas traja usposabljanje 10–12 ur, medtem ko v Avstriji traja tri do štiri tedne. V Sloveniji bi se morali zgledovati po njih, saj je za ranljive otroke nujno potrebno, da je ob njih usposobljena oseba. V primerjavi z Avstrijo ima Slovenija več dolgotrajnih rejništev kot Avstrija. Razlika je tudi v vrsti rejništva, v Sloveniji poznamo samo rejništvo, v Avstriji pa je ločeno na dolgotrajno in kratkotrajno. Pri nas so tudi prisotne te vrste, vendar jih nimamo nikjer zabeleženih. Tudi merila za namestitev otrok v rejniške družine so v Avstriji bolj podrobno opredeljena kot v Sloveniji (Gajšek 2011).

4.2 Češka

Na Češkem obstajata dve obliki rejništva, prva je individualno rejništvo, kamor štejemo sorodstveno rejništvo, klasično, profesionalno in gostiteljsko. Druga oblika je skupinsko rejništvo, kamor sodijo velike rejniške družine in SOS otroške vasi, kjer je lahko nameščenih največ šest otrok. V Sloveniji poznamo samo eno obliko in ta ni razčlenjena tako kot na Češkem. Menim, da bi v Sloveniji morali opredeliti več oblik rejništva. Rejništvo je na Češkem plačana dejavnost, upravičeni so lahko do dodatka za otroka v rejništvu, do denarnega nadomestila za rejnike, denarnega nadomestila za posebne primere in do rejniške subvencije. Na Češkem se večina ljudi odloči za rejništvo, ker ne more imeti svojih otrok in tukaj gre lahko za nekakšno skrito posvojitev in ne resnično rejništvo, katerega namen je vrnitev otroka v matično družino (Rakar in drugi 2010, 23–29).

Na Češkem torej otroke, ki ne morejo bivati v matični družini, nameščajo v rejniške družine, na voljo imajo tudi rejniške domove. Začetnik rejništva na Češkem je bil prof. Dunovsky, ki je bil pediater in se je zavzemal predvsem za zdravje rejencev (Žiberna 1998).

4.3 Španija

Rakarjeva in drugi (2010) pravijo, da je Španija razdeljena na 17 avtonomnih skupnosti, kjer je vsaka skupnost oblikovala svoje zakone na področju zdravstva, izobraževanja, socialnih storitev in drugih področjih. V Španiji se je rejništvo razvilo konec 80-ih let 20. stoletja kot alternativa institucionalnemu varstvu. Rejništvo izvajajo in financirajo avtonomne skupnosti. Rejništvo v Španiji delijo na različne tipe. Glede na vrsto rejnika, trajanje, pooblastila, tukaj gre za administrativno rejništvo ali rejništvo na podlagi sklepa sodišča. Rejništvo se razdeli tudi glede na otroke, ki so v rejništvu, predvsem za otroke s posebnimi potrebami. Ločimo tudi rejništvo glede na posvojitve kot rejništvo za varstvo otroka pred posvojitvijo. V Španiji so za zaščito otroka značilne predvsem tri stvari. Največ otrok, ki potrebuje namestitev drugje kot v matični družini, gre v institucionalno oskrbo. Meddržavne posvojitve so veliko bolj pogoste kot domače posvojitve. Tretja značilnost pa je prevladovanje sorodstvenega rejništva nad nesorodstvenim.

4.4 Švedska

Na Švedskem je zelo razvita skrb za otroke. Ustanovili so specializirane majhne zasebne zavode, ki sprejmejo od šest do deset otrok. Prednost zavodov je v tem, da so za to specializirani in vedno na voljo, medtem ko se morajo družine nenehno usposablјati in iskati nove rešitve (Zupančič in drugi 2005). Vendar če so otroci v zavodih, so prikrajšani za družinsko življenje. Na Švedskem poznajo štiri osnovne oblike nastanitve za otroke, ki ne morejo živeti pri starših. Te so: rejništvo, vzgojni domovi za mladoletnike z odklonskim vedenjem, javno institucionalno varstvo in zasebno institucionalno varstvo. Imajo tudi nesorodstveno obliko rejništva, pri kateri centri za socialno delo izberejo družino, katere otrok ne pozna. Druga oblika so sorodstvene rejniške družine, tretja so omrežne rejniške družine, kjer je otrok nameščen pri prijateljih, sosedih matične družine. Naslednja oblika so rejniške družine, ki jih otrok že pozna in so mu že v preteklosti nudile pomoč. Zadnja oblika so urgentne rejniške družine, ki imajo koncesijo pri socialnih službah in zagotavljajo varstvo čez vikend ali v nujnih primerih. Na Švedskem sta za otroke torej na voljo institucionalno varstvo in rejništvo, ki med seboj tudi sodelujeta. Sprva je v večini primerov otrok nameščen v

institucionalnem varstvu, dokler ne najdejo primerne rejniške družine. Na Švedskem lokalne oblasti in socialne delavke odobrijo izvajanje rejniške dejavnosti pod pogoji potrdil o zdravstvu in opravljenem programu ter o stanovanjskih razmerah. Nimajo vnaprej predpisanih oblik izobraževanja za rejnike. Tudi na Švedskem je rejniška dejavnost plačana, prejmejo denar za oskrbo otroka in nagrado za delo. Višina rejnine znaša približno 30 % povprečne plače na Švedskem. V primeru sorodstvenega rejništva nagrada rejnikom ne pripada. Trajanje rejništva ni časovno opredeljeno, zapisano je le, da otrok ostane do polnoletnosti, vendar zaradi končanja šole se v večini podaljša do 19. leta (Rakar in drugi 2010, 40–45).

4.5 Velika Britanija

Rakar in drugi (2010) v poročilu Postopki, organizacija in standardi na področju rejništva opisujejo, da imajo otroci v Veliki Britaniji več vrst rejništva. Vrsta rejništva je odvisna od potreb in položaja otroka. V Veliki Britaniji imajo torej veliko vrst in oblik rejništva. Najbolj razširjene so naslednje: zasilna – krizna namestitev, kjer otroka namestijo v družino le za nekaj dni, zaradi izrednih situacij v matični družini. Imajo še kratkotrajno in dolgotrajno rejništvo, počitniško rejništvo, specializirano in zasebno rejništvo. Pri počitniškem rejništvu gre za oskrbo otrok v času dopusta rejniških staršev, tukaj gre predvsem za rejniške starše, ki imajo dolgotrajno rejništvo za otroke s posebnimi potrebami. Specializirano rejništvo nudi namestitev za otroke s posebnimi potrebami in težavami. Zasebno rejništvo je takrat, kadar oseba skrbi več kot 28 dni za otroka, s katerim ni v sorodu, in to mora prijaviti na lokalnem uradu. Tukaj že več let poteka razprava, kaj je boljše – ali dolgotrajno rejništvo ali posvojitve. Mnenja glede tega so zelo deljena. Na eni strani pri posvojitvi podpirajo, da se lahko umaknejo od posrednikov socialnih služb in živijo normalno življenje. Na drugi strani pa zagovorniki dolgotrajnega rejništva pravijo, da na ta način ohranjajo stike z biološkimi starši, kar naj bi bilo pozitivno.

4.6 Primerjava

V tabeli je prikazanih šest evropskih držav na področju zakonodaje, izvajalcev rejniške dejavnosti in oblike rejništva. Primerjala bom Avstrijo, Češko, Španijo, Švedsko in Veliko Britanijo in Slovenijo. Tabela 4.1 prikazuje, da imajo v vseh omenjenih državah opredeljenih več oblik rejništva, samo v Sloveniji ne. Menim, da bi se moralo pri naslednji izboljšavi zakona to urediti in opredeliti več vrst oblik rejništva, ki se sicer pri nas tudi izvajajo, vendar niso opredeljene.

Tabela 4.1: Primerjava držav

Država	Zakoni na področju rejništva	Oblike rejništva	Izvajalci rejniške dejavnosti
Avstrija	-Zakon o blaginji mladih	- Kratkotrajno rejništvo - Dolgotrajno rejništvo	- Odvisno od federalne ureditve na ravni zveznih dežel
Češka	-Zakon o družini	- Individualno (sorodstveno, klasično, profesionalno, gostiteljsko – neformalno) - Skupinsko (velike rejniške družine in SOS otroške vasi)	- Ni podatka
Španija	-Zakon o rejništvu in posvojitvah -Zakon o ustavni zaščiti otroka	- Vrsta rejnikov: sorodstveni in nesorodstveni - Trajanje rejništva: kratkotrajno in dolgotrajno - Pooblastila: administrativno rejništvo ali sklep sodišča - Specifične težave otroka: otroci s posebnimi potrebami - Posvojitev: predposvojiteljsko rejništvo kot oblika varstva pred posvojitvijo	- Regije, ki so odgovorne za rejništvo in ga financirajo - V večini neprofitne organizacije (Rdeči križ)
Švedska	-Zakon o socialnih storitvah -Kodeks o starševstvu in skrbništvu -Zakon o zaščiti otrok -Smernice na nacionalni in lokalni ravni	- Nesorodstvene rejniške družine - Sorodstvene rejniške družine - Omrežne rejniške družine - Rejniške družine, ki jih otrok pozna - Urgentne rejniške družine	- Lokalna raven in lokalne socialne službe.
Velika Britanija	-Zakon o otrocih -Zakon o standardih oskrbe -Minimalni standardi za izvajanje rejništva	- Zasilna/krizna namestitve - Kratkotrajno rejništvo - Dolgotrajno rejništvo - Počitniško rejništvo - Specializirano rejništvo - Zasebno rejništvo	- Lokalne oblasti
Slovenija	-Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti -Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih -Pravilnik o pogojih in postopkih za izvajanje rejniške dejavnosti	- Zakonsko je opredeljeno kot kratkotrajna oblika	- Center za socialno delo

Vir: Rakar in drugi (2010)

5 Procesi in akterji pri rejniški dejavnosti

5.1 Izbira in vloga rejniške družine

Pri izbiri rejniške družine je pomembno, da se bosta otrok in družina ujemala. Pri izbiri kandidatov za izvajanje rejniške dejavnosti uporabljajo tudi strokovna merila, pri katerih upoštevajo zgodovino družine, obliko družine, etične odnose do drugih narodnosti, ras in vere, zdravstveno stanje družinskih članov, gmotni položaj družine, odnos do denarja, dela in prostega časa. Strokovna merila so tudi vpetost družine v lokalno okolje, odnos do učenja, veroizpoved, ravnanje s čustvi, komunikacija v družini, družinska pravila in še mnogi drugi kriteriji, ki so zelo pomembni, da se ugotovi, kakšna je rejniška družina in katerega otroka lahko tam namestijo (Mali 2012). Rejnike je treba opremiti s kvalitetnim znanjem in jih motivirati za stalno sodelovanje s strokovnjaki. Rejnikom je treba zagotoviti popolne informacije o otrokovem vedenju, potrebah, željah ter mogočih odzivih. Te informacije so zelo pomembne, saj lahko rejnik v skladu s temi informacijami učinkovito ukrepa in deluje. Dejavniki, ki so upoštevani, so okolje družine, oddaljenost od bioloških staršev, oddaljenost od šole, starost in spol rejnikov in otrok, velikost družine, prisotnost drugih otrok v rejništvu, način življenja družine, zmožnost rejniške družine za vzgojo in oskrbo ter odnos rejnikov do določenih tematik (Križnik N. 2012).

Rejniška družina ima za otroka zelo pomembno vlogo, saj je otrok premeščen v novo okolje in mu je treba pri tem čim bolj previdno pomagati. Otroci so pri premestitvi v novo družino ranjeni in doživljajo globoko izgubo, zato jim mora rejniška družina pri tem pomagati. Nekateri otroci zaradi premestitve k drugi družini krivdo prevzamejo nase in si tako še otežijo situacijo. Ko je otrok pripeljan v rejniško družino, je pod hudim stresom in se težko prilagodi v novo okolje. Vloga rejniške družine je, da mu pri tem čim bolj pomaga (Mali 1998). Ker je rejniška družina ključnega pomena za otroka, je potrebno, da je tudi zelo dobro usposobljena, kar nihče ne preverja, razen začetnega usposabljanja in udeleževanja na obveznih predavanjih. Rejniki prav tako sodelujejo pri izdelavi pisnega načrta za posameznega otroka in morajo delovati v skladu z njim. Rejniki morajo sodelovati s centri za socialno delo in pri različnih oblikah pomoči otroku (Kramar 1997). Rejniki so tudi strokovni sodelavci centra za socialno delo, saj imajo znanja na tem področju in skupaj sodelujejo pri rejništvu. Njihova največja vloga je, da otroku nudijo ljubezen, spodbudo, spoštovanje in ga vpeljejo na novo življenjsko pot. Rejniki morajo zelo dobro spoznati matično družino, da lahko potem skupaj sodelujejo v korist otroku (Čačinovič V. 1996). V petem delu predpisov o zakonski zvezi in družinskih

razmerjih piše v 154. členu, da je glavni namen rejništva omogočanje zdrave rasti, izobraževanje, skladen osebni razvoj in priprava na samostojno življenje in delo. Rejniki so pomembni v otrokovem življenju, zato je potrebno zelo dobro preučiti razloge za začetek rejniške dejavnosti. Saj v primeru, da pride otrok v rejniško družino, kjer so že pred tem hoteli posvojiti otroka, je možnost, da ta rejniška družina ne bo delovala v skladu s sistemom rejništva, ampak bo želela otroka le zase in ga odvrčala od bioloških staršev. Rejniško družino je potrebno zelo dobro spoznati in ugotoviti njene namene, da lahko potem nudijo kvalitetno pomoč otrokom, ki jo potrebujejo.

5.2 Individualna projektna skupina (IPS)

Center za socialno delo po namestitvi otroka v rejniško družino oblikuje individualno projektno skupino. Za delovanje in vodenje projektne skupine je odgovorna socialna delavka. Izoblikuje se za vsakega otroka v rejništvu posebej. IPS je namenjena načrtovanju, pogovarjanju, dogovarjanju, evalvaciji in drugim pomembnim stvarem pri načrtovanju v korist otroka. IPS se mora obvezno sestati ob namestitvi otroka v rejniško družino. Do tretjega meseca bivanja se morajo sestajati enkrat mesečno, po tem pa vsake tri mesece. Vendar se po tretjem mesecu lahko dobiva v ožji sestavi. V popolni sestavi se mora sestati najmanj enkrat na leto. IPS sestavljajo rejniška socialna delavka, matična socialna delavka, rejniška družina, matična družina, otrok v rejništvu in po potrebi še drugi člani. Projektna skupina mora skupaj vzpostavljati in vzdrževati sodelovanje med matično družino, rejniško družino, otrokom in centrom za socialno delo. Na začetku ustanovitve individualne projektne skupine je sodelovanje težko, saj sta tako otrok kot njegova družina v hudi stiski. Socialna delavka skuša upoštevati interese vseh prisotnih, še posebej potrpežljivo pa morajo prisluhniti otrokovim besedam. Prav tako mora socialna delavka znati vzpostaviti sodelujoč odnos, ki temelji na zaupanju in spoštovanju. V dogovoru pri delovanju IPS se vse člane seznanijo s tem, da se skušajo izogniti sedmim pogubnim navadam, ki uničujejo odnos in koristno sodelovanje. Te navade so obtoževanje, kritiziranje, grožnje, pritoževanje, sitnarjenje, kaznovanje in podkupovanje. Te navade skušajo nadomestiti s pozitivnimi navadami, kot so podpiranje, poslušanje, zaupanje, usklajevanje, opogumljanje, sprejemanje in spoštovanje. Če so bile v matični družini prisotne zlorabe in nasilje, matični starši niso udeleženi v IPS. Na začetku je zelo pomembno, da se obe družini zelo dobro spoznata, saj to omogoča dobro sodelovanje. V individualni projektni skupini skupaj ustvarijo tudi individualni načrt. Individualni načrt je prilagojen otrokovi starosti in razvojni stopnji otroka. Pogoji, ki so zastavljeni za

individualizacijo, so: sprejemanje in spoštovanje otroka kot posameznika, prepričanje, da je vsak otrok zmožen napredovanja, prepoznavanje otroka in usmerjenost v spodbujanje, razvijanje in učenje. V individualnem načrtu za otroka je poleg namestitve prisotnih še kar nekaj področij, ta so: otrokovo zdravje, izobraževanje, čustveni in vedenjski razvoj, odnosi do družine in vrstnikov, skrb zase in doraslost k samostojnemu življenju, otrokova identiteta in družbeni vtis. Individualni načrt mora biti v pisni obliki in mora imeti razumno načrtovane cilje, ki jih je potrebno doseči na vsakem od navedenih področjih (Finžgar 2008). Individualna projektna skupina je koncept soustvarjanja, ki se izraža kot postmoderno socialno delo. Tukaj je zelo pomemben sistem soustvarjanja in sodelovanja med udeleženci. Individualne projektne skupine potrebujejo pogovore in nove dogovore vsak mesec. Zakon zahteva, da se je potrebno sestati enkrat letno, vendar je to občutno premalo (Sitar 2014, 112).

5.3 Vloga centra za socialno delo

Po raziskavi ocene uspešnosti nekdanjih rejencev z vidika rejniške družine je med rejnicami na vprašanje, kako so zadovoljne s sodelovanjem z matičnim centrom za socialno delo, prevladal odgovor, da so zadovoljne, nato je sledil odgovor zelo zadovoljne, deset procentov pa jih je nezadovoljnih. Nezadovoljstvo rejnic je izraženo predvsem zaradi pomanjkanja strokovne pomoči. Velikokrat so rejnice same pri pomembnih odločitvah in morajo reševati situacije same, čeprav bi si ob tem želele strokovno pomoč. Želja rejnic je tudi, da bi se večkrat letno izvedla individualna projektna skupina, kjer se srečajo rejniki, otroci, matična družina in strokovne delavke (Cerar B. 2008, 9–10). Nezadovoljstvo rejnic zaradi pomanjkanja strokovne pomoči se ne bi smelo dogajati. Rejnikom in otrokom bi se morala nuditi strokovna pomoč takoj, ko je to potrebno. Zdi se nedopustno, da prihaja tudi do takšnih primerov, kjer jim ne ponudijo zadosti pomoči. Na tem mestu bi predlagala tudi redna izobraževanja za strokovne delavke na področju rejništva. Center za socialno delo je tudi zadolžen za vzpostavljanje in vzdrževanje rejniškega sistema za vsakega otroka v rejništvu posebej. Za to morajo ustvariti individualno projektno skupino, kjer skupaj z rejniki, matično družino in otrokom ustvarijo načrt za otroka. Socialna delavka mora biti za otroka pomembna in mu pomaga, da bolje sebe vidi z dvema družinama. Prav tako so centri za socialno delo najbolj opremljeni za sodelovanje z matično družino otroka. Ker imajo centri za socialno delo veliko vlogo pri rejništvu, bi morali biti vsi strokovno zelo dobro podkovani in pripravljeni nuditi pomoč (Čaćinovič V. 1996).

5.4 Odnosi med matično in rejniško družino

V rejništvu so prisotni matična družina, otrok v rejništvu, rejniška družina in socialna služba. Matična družina je družina otroka, v kateri se je otrok rodil, vendar zaradi različnih razlogov v njej ne more živeti. Takšne družine imajo za sabo že vrsto težav in ne vedo več, kako naj se spopadejo z njimi. Med matično in rejniško družino je na začetku zelo težko vzpostaviti odnos, saj se rejniški družini zdi nesprejemljivo, kaj počnejo in v kakšnih težavah so otroci v matičnih družinah. Matični starši so zaradi tega velikokrat v stiski, saj se bojijo, da bodo izgubili otroka in da jih bo rejniška družina prezirala (Čačinovič V. 1996, 3–4). Po analizi raziskave uspešnosti nekdanjih rejencev z vidika rejniške družine avtoric Zakšek in Cerar (2008) je imela večina otrok v rejništvu občasne stike z matično družino. Četrtnina otrok v rejništvu je imela redne stike s starši in petina otrok ni imela stikov. Pri nekaterih od teh so bili stiki prepovedani, drugi pa staršev sploh niso poznali. Rejnice so v 31 % odgovorile, da so bili stiki izvedeni v dovolj velikem obsegu. Kar 20 % rejnic meni, da so bili stiki z matično družino moteči za vse. Nato je sledil še odgovor, da so se trudili vzpostavljati stike z matično družino po najboljših močeh. Naslednji odgovor rejnic tudi ta, da si je kar 14 % otrok želelo manj stikov s starši. Glede sodelovanja rejniške družine z matično družino je skoraj polovica rejnic označila sodelovanje kot niti dobro niti slabo. Rejnice v 30 % pravijo, da so stiki zelo slabo vplivali na otroka in le 18 % jih meni, da so bili stiki v korist otroka. Stiki z matično družino so zelo aktualna tema in veliko rejnic se obrne po pomoč k strokovnim delavkam glede tega. Stiki z biološko družino in drugimi sorodniki so za rejniško družino lahko zelo naporni, vendar se trudijo zaradi otroka in zakonodaje, ki je predpisana. Od otrok, ki so bili v rejništvu, jih je 46 % odgovorilo, da so si želeli stike z matično družino. Ohranjanje stikov ni edini pogoj, da se lahko otrok nekoč vrne v matično družino, so pa ti stiki zagotovo ključnega pomena poleg ostalih dejavnikov in razmer v matični družini (Cerar B. 2008, 6–7).

5.5 Rejniško društvo Slovenije

Rejniško društvo Slovenije je bilo ustanovljeno leta 2006. Namenjeno je vsem, ki se srečujejo z rejniško dejavnostjo ali so na kakršen koli drug način podporniki rejništva. V društvo so včlanjeni rejniki, otroci, ki so živeli v rejništvu, strokovni delavci in ostali. Glavni cilj društva je povezati somišljenike in organizirati aktivnosti z namenom izboljšanja kakovosti rejništva. Njihove dejavnosti, s katerimi se trenutno ukvarjajo, so tudi: povezovanje rejniških družin, povezovanje in pomoč otrokom, ki se nahajajo v rejništvu, informiranje ljudi, izobraževanje rejnikov in strokovna pomoč otrokom. Prizadevajo si, da bi pozitivno medijsko promovirali

rejništvo. Aktivni so pri reševanju odprtih vprašanj na področju rejništva in aktivno sodelujejo pri nastajanju zakonodaje.

V društvu je trenutno včlanjenih 168 članov. Po STAT (2015) je bilo v Sloveniji aprila 722 rejnikov in rejnic. Če to primerjamo s številom otrok, ki jih je nekaj manj kot tisoč, lahko razberemo, da v rejniško društvo ni včlanjenih veliko aktivnih rejnic, rejnikov in otrok.

Pomembna dejavnost društva je povezovanje ljudi, zato vsako leto organizira srečanje rejniških družin v Razkrižju. Srečanja se udeleži približno 200–300 oseb. Namenjeno je neformalni obliki povezovanja, deljenju izkušenj in nasvetov o rejniški dejavnosti.

Društvo si prizadeva za izobraževanje članov, zato organizira okrogle mize in posvete, kjer opozarjajo na potrebe po psihoterapevtski pomoči otrokom v rejništvu. Okrogle mize so bile do sedaj organizirane le za Pomurje in Primorsko, kar je premalo za aktivno vključevanje rejnikov iz vseh regij. Izvajajo tudi strokovno-zabavni tabor za rejniške družine. Na taboru sta prisotna dva strokovna delavca, otroci gradijo na svoji samopodobi, pridobivanju samozavesti in izvajajo druge metode za osebno rast.

Rejniško društvo Slovenije izdaja tudi Rejniški glasnik. To je edini pisani vir informacij in nudenja strokovne pomoči na področju rejništva. Namen glasila je izobraževanje, informiranje, izmenjava izkušenj in možnost za pomoč izvajalcem rejništva o aktualnih vprašanjih. Društvo ima svojo spletno stran, ki je namenjena tudi otrokom v stiski, kjer lahko anonimno zastavljajo vprašanja strokovnjakom. Po navedbah društva jim primanjkuje finančnih sredstev za doseg še dodatnih ciljev (Rejniško društvo Slovenije 2014).

Opozoriti bi morali tudi na delovanje nevladnih društev, ki so vseeno pod nadzorom države. Znotraj društva delujejo tudi centri za socialno delo in strokovne delavke, ki so neformalno podrejeni državnim politikam socialnih služb.

6 Empirični del

V empiričnem delu se bom osredotočila na analizo intervjujev. Intervjuvala sem socialni delavki in tri rejnice. Pri intervjujih sem uporabila metodo polstrukturiranega intervjuja. Intervjuje sem opravila v juniju in avgustu na območju Posavja. S socialnima delavkama sem intervjuja opravila v njunih pisarnah, prav tako tudi z eno izmed rejnic. Z drugo rejnico sva se dogovorili za intervju v mirni restavraciji. Tretjo rejnico sem obiskala kar na domu, saj k tej družini hodim pomagat kot prostovoljka pri učenju otrok, ki so nameščeni v rejništvo. Intervjuji so potekali gladko brez motečih dejavnikov in vse gospe so z veseljem pristopile k sodelovanju. V intervjujih sem se osredotočila predvsem na področje celotnega rejniškega sistema, zanimali so me začetki rejništva in izkušnje rejnic, ali vidijo rejništvo kot dobro obliko za otroke, odnosi z biološkimi starši in centri za socialno delo, urejenost zakonodaje in usposabljanje rejnikov. V intervjuju sem jih tudi povprašala o finančnem vidiku ter možnih pomanjkljivostih v sistemu. Na koncu me je zanimalo tudi mnenje o stigmatizaciji otrok, ki so v rejništvu. Rejnice, ki sem jih intervjuvala, se že dolgo ukvarjajo z rejništvom. V tabeli sem predstavila, kako dolgo se posamezna rejnica ukvarja z rejništvom, koliko otrok ima trenutno nameščenih in koliko otrok je imela vse skupaj v rejništvu (glej tabelo 6.2).

Tabela 6.2: Opis rejnic

	Rejnica A	Rejnica B	Rejnica C
Dolžina ukvarjanja z rejništvom	6 let	15 let	13 let
Trenutno število nameščenih otrok v rejništvu	3	2	4
Število vseh otrok, ki so bili v rejništvu	3	7	9

Vir: Intervjuvane rejnice

6.1 Analiza intervjujev

6.1.1 Postopek za odvzem otroka

Pri odvzemu otroka so intervjuvanke poudarile, da vidijo pomanjkljivost in hkrati problem, da odvzem še vedno poteka s strani centra za socialno delo. Ena od strokovnih delavk predlaga, da bi to potekalo preko sodišča, hkrati se zaveda, da so ti postopki dolgotrajni, vendar je povedala, da bi bilo veliko boljše, če bi se to reševalo na sodišču in bi bilo v tekoči obravnavi, da se ne bi pri teh postopkih čakalo. Glede izvajanja in spremljanja se popolnoma strinja, da je v domeni centra za socialno delo, le glede odvzema otroka predlaga, da bi to storilo sodišče. Z odvzemom otroka preko sodišča bi bile socialne delavke razbremenjene velike odgovornosti.

6.1.2 Individualna projektna skupina

Iz pogovorov sem razbrala, da v večini primerov IPS poteka s sodelovanjem in se na koncu dogovori zapišejo. V roku enega meseca je potrebno razpisati IPS in se sestati. Potrebno se je pogovarjati, zakaj je bil otrok odvzet in postaviti časovno obdobje, za koliko časa bo zaenkrat nameščen v družini. Na začetku je veliko zakonskih obveznosti, kot so zdravstveno zavarovanje, ureditev osebnega dokumenta, ki ga lahko sedaj uredijo tudi rejniki. Dogovorijo se tudi o poteku stikov in v večini se načrtov držijo. Zgodijo pa se tudi izjeme, ko kdo zavrača sodelovanje. IPS se izvaja vsaj enkrat letno, vendar v večini potekajo večkrat letno sploh na začetku rejništva. Socialna delavka o obiskih pri rejniških družinah pove: *»Če je začetek izvajanja rejništva, jih obiščemo večkrat, pri dolgoletnih rejnikih pa po potrebi. V primeru suma neprimernega ravnanja v rejniški družini jih obiščemo večkrat tudi nenapovedano in izpeljemo tudi pogovore z otroki«* (Socialna delavka A). Iz pogovora z drugo socialno delavko sem razbrala, da se rejniške družine bolj pogosto kliče kar preko telefona. Rejnicam se zdi delovanje individualne projektne skupine zelo pomembno, izpostavile so, da se tukaj odloča in načrtuje o pomembnih zadevah, ki potem vplivajo na otroka. Zaradi delovanja individualne projektne skupine je tudi lažje sodelovanje z biološkimi starši, saj imajo skupaj zapisan dogovor, ki ga na IPS sestavijo.

6.1.3 Vloga otroka

V rejništvu je zelo pomembno, da se le-to opravlja v korist otroka. Vse intervjuvanke so poudarile, da bi se moral tudi otrokov glas bolj upoštevati, kot se je do sedaj. Iz pogovorov je razvidno, da so otroci imeli na začetku hude psihične stiske in so kar nekaj časa rabili, da so

prebrodili te krize. Ena izmed rejnic je izpostavila tudi, da je zelo pomembno, da je otrok v rejništvu zelo lepo urejen, saj mu to pomaga tako pri samopodobi kot pri vključevanju v družbo. Problem stigmatizacije otrok v intervjujih ni bil izpostavljen. Izpostavile so tudi, da je velika vloga glede stigmatizaciji o rejništvu v rokah učiteljev in staršev.

6.1.4 Sodelovanje z biološkimi starši

Iz pogovora z intervjuvankami sem razbrala, da je sodelovanje z biološkimi starši različno pri vsakem primeru posebej. Socialni delavki sta opozorili na to, da večina bioloških staršev ne prizna svojih napak in se čutijo napadene. Socialne delavke opažajo, da se z leti tudi trend oddajanja otrok v rejništvo spreminja. Po pogovoru je bilo razbrati, da so včasih starši sami otroke dajali v rejništvo, ker niso bili zmožni skrbeti zanje. Danes pa se je situacija spremenila in se v večini primerov otroka odvzame staršem. Na vprašanje, kateri so najpogostejši vzroki za odvzem otroka, sta socialni delavki odgovorili kar enotno. Vzroki so zanemarjenje, nasilje, alkoholizem, psihiatrične težave in druge zlorabe. To se ujema tudi s podatki, ki sem jih navedla v teoretičnem delu. Iz intervjujev sem razbrala, da so tako socialne delavke kot tudi rejnice mnenja, da je zelo pomembno ohranjanje stikov med biološkimi starši in otroki. Vendar pa se strinjajo, dokler je to v korist otroka. Socialna delavka A, ki sicer zelo podpira stike z biološkimi starši, pa vseeno pravi: *»Vedno stiki z matično družino niso koristni, ker včasih otrok razvije občutek odgovornosti za svoje starše in prevzamejo to, da skrbijo za njih. Včasih se zgodi tut to, da matične družine rušijo vzgojo rejniške družine, kar ni dobro«* (Socialna delavka A).

Iz intervjujev sem razbrala, da ima veliko otrok tudi nekakšen strah pred srečanjem z biološkimi starši. Rejnice in socialni delavki so povedale, da se to kaže s slabostjo, glavoboli, nočnimi morami ali podobnimi simptomi. Stiki z biološkimi starši bi za otroka morali biti nekaj pomembnega in kvalitetno preživeti čas. Na tem mestu bi morali biti tudi rejniki usposobljeni in otroke pripraviti na srečanje v pozitivni luči, ne pa jim sami pri tem še oteževati situacije. Rejnica A ima zelo strogo formalen odnos s starši in pravi: *»To, kar se mi dogovorimo na IPS-u, to potem drži, js ne dovolim potem spreminjanja in vedno novih pogajanj«* (Rejnica A). Po pripovedovanju so nekateri starši zelo hvaležni, da rejnice skrbijo za njih, spet z drugimi pa so pogosti tudi konflikti in tožbe. Zelo pomembno se mi zdi mnenje rejnice C, ki pravi: *»Vlka odgovornost, da se zastopimo z biološkimi starši, je na nas rejnikih. Rejniki mormo do bioloških staršev pristopit s spoštovajem, ne glede na to, ka se je prej zgodilo«* (Rejnica C). Tega bi se morali zavedati vsi rejniki in stremeti k temu, da bi bili stiki

za otroke kolikor se da prijetna in ne stresna izkušnja. Iz pogovorov tako s socialnima delavkama in rejnicami lahko razberem, da so stiki z biološkimi starši stresni, vendar pa je stresno tudi, če stikov ni, zato je pri tem potrebno, da se stiki odvijajo v primernem obdobju, za vsakega otroka posebej in da tam vlada pozitivno vzdušje. Stiki pa so vsekakor zelo pomembni. Za to lahko poskrbijo tudi izobražene socialne delavke. Pomanjkljivost v sistemu, ki sem jo razbrala, je tudi ta, da pri stikih pod nadzorom ni dejansko nikogar (razen socialne delavke), ki bi lahko preprečil kakšen incident. Intervjuvanka pravi: »*Tam ni nobenga orgn dedca, da bi lahko zaščitu otroka*« (Rejnica C).

6.1.5 Usposabljanje rejnikov

Zakonsko so usposabljanja predpisana in tudi centri organizirajo enkrat na leto seminar za rejnike. Obe socialni delavki sta se strinjali s tem, da ne moreta odgovoriti na vprašanje, ali so usposabljanja za rejnike zadostna, saj pravita, da je to od vsake rejniške družine odvisno posebej. Ni enoznačnega odgovora, ampak je zelo pozitivno, da usposabljanja sploh so. Iz pogovora z rejnicami sem ugotovila, da so jim usposabljanja v redu, vendar si ne bi želele povečati števila obveznih ur. Vse rejnice imajo tudi enkrat mesečno srečanja rejnikov, kjer odpirajo nova vprašanja in si delijo nove izkušnje. Izpostavile so to obliko druženja, ki ga organizira center za socialno delo, izrazile zadovoljstvo ter veselje pri udeleževanju teh srečanj. Rejnica C je glede obveznih usposabljanj pripomnila: »*Z vsakim otrokom se je treba spopasti na svoj način, tuki ni nekega pravila*« (Rejnica C). Glede začetnih usposabljanj, kot sem že omenila v poglavju o tujih državah, lahko vidimo, da imajo rejniki v Sloveniji predpisanih 10–12 ur začetnega usposabljanja, medtem kot v Avstriji tri do štiri tedne. V Avstriji se morata usposabljanja udeležiti oba rejnika, v Sloveniji pa se ga udeleži le eden. Iz intervjujev sem razbrala, da na stike, usposabljanja, IPS in druge obveznosti z rejništvom hodijo le rejnice brez svojih partnerjev.

6.1.6 Dolžina rejništva

Socialni delavki opišeta, da imamo v Sloveniji le formalno rejništvo in ne opredeljujemo nobenih oblik. Kljub temu iz pogovora razberem, da imamo več vrst rejništva, ki pa žal niso nikjer zapisane in posebej obravnavane. Poznamo vikend rejništva, dolgotrajna, kratkotrajna in druga. Skozi vse izkušnje, ki jih imajo na področju rejništva, sta enotni pri tem, da je zelo malo družin takšnih, ki si uredijo življenjske razmere v takšno stanje, da je to zelo dobro za otroka in ga z lahkoto namestijo nazaj. Kar nekaj otrok po takšni situaciji ne čuti pripadnosti

ne eni ne drugi družini, kar je zanje lahko zelo stresno. Rejništvo kot kratkotrajni ukrep je tudi zelo stresen za otroka, če ne ve, koliko časa bo še pri kateri družini. Imajo prisoten strah, kako dolgo bo pri neki družini, saj jim ne morejo dati konkretnega odgovora. V večini gre za dolgotrajna rejništva, ko so otroci v rejništvu tudi po 18. letu do konca šolanja. Rejništvo je v zakonu omenjeno kot kratkotrajna rešitev, vendar poudarjajo, da je za otroka potrebno najmanj eno leto, da začne normalno fizično funkcionirati in nato še najmanj tri leta, da se psihično stabilizira in začne dojemati stvari. Vsak primer bi moral biti obravnavan posebej. Da je večina rejništev pri nas dolgotrajnih, je mogoče krivo tudi to, da se premalo načrtuje in pomaga biološki družini, da si vzpostavi normalne razmere. Po mnenju rejnic rejništvo ne bi smelo biti opredeljeno v zakonodaji kot kratkotrajna oblika, saj so po njihovih izkušnjah zelo redki primeri, kjer bi otrok v rejniški družini bival le kratek čas.

6.1.7 Sodelovanje med rejniki in CSD

Iz intervjujev s socialnima delavkama sem lahko razbrala, da z večino rejnikov dobro sodelujejo. *»Z veliko večino rejnikov zelo lepo sodelujemo«* (Socialna delavka B). Rejniki so njihovi sodelavci, vendar lahko razberem, da se po navadi ne počutijo tako, saj ima center vlogo sodelavca in tudi nadzornika. Dve izmed intervjuvanih rejnic sodelujeta s štirimi centri za socialno delo. Pri tem sta poudarili, da so med sabo zelo različni, eni se zelo zavzamejo za primere in jih obveščajo o možnostih, ki bi jim olajšale rejniško dejavnost, pri drugih pa ni tako in si morajo sami izboriti kakšno pravico, da stiki raje potekajo v domačem kraju. V nekaterih centrih so bolj prijazni in jih jemljejo kot sodelavca in prijatelja, drugod pa so tudi bolj zvišani. Pravi, da je vse odvisno od človeka, ki to delo opravlja. Rejnica B je na kratko pripomnila: *»Velikokrat centri bol upoštevajo starše kot nas rejnike«* (Rejnica B). Možnost izboljšave na tem področju je redna evalvacija zadovoljstva rejnikov in otrok.

6.1.8 Financiranje rejništva

Iz intervjujev je razbrati, da rejnice ocenjujejo financiranje rejništva kot primerno. Vse so poudarile, da je treba finančna sredstva pravilno razporediti, če želijo otrokom nuditi še dodatne stvari, kot so plesne šole, šole v naravi ali morje. *»Vedno ko pridem na center, vprašam, če bo letos regres, pol se pa one samo smeji«* (Rejnica C). Vendar bi bilo potrebno glede finančnih sredstev omogočiti rejnikom toliko dohodkov, da bi se otroke vsaj enkrat letno odpeljalo na počitnice, saj si tako ranljivi otroci to vsekakor zaslužijo.

6.1.9 Odgovornost za otroka po prenehanju rejništva

Iz pogovorov sem zaznala, da je trajanje rejništva z vidika rejnic velik problem. Najbolj so izpostavile to, da predvidena letna omejitev povzroča otroku velike travme. Dolžina rejništva mora biti po potrebi in je odvisno od vsakega primera posebej. Zakonsko ne sme biti določenih let. Slabost je tudi zakonsko zapisano trajanje rejništva do 18. leta. Tudi če se podaljša rejniška pogodba po 18. letu, bi moralo biti še nekakšno nadomestilo in zagotovilo za tega otroka. Službe je v današnjem času težko dobiti in tukaj bi moralo biti zakonsko določeno, da če je otrok že več let pri rejniški družini, ga ne morejo potem po 18. letu kar odsloviti. Rejnice, s katerimi sem opravila intervjuje, so povedale, da bodo pri njih lahko otroci še vedno naprej bivali, vendar pri vseh ni tako. Tudi država bi na tem področju lahko nudila kakšno pomoč in rešitev. Rejnica je pripomnila: *»Na začetku bi vse rejnike vprašala, kaj bi nardil z otrokom, ki je pri njih več let, po tem ko mu poteče status«* (Rejnica C)?

Höfler in Bojanec (2013) v raziskavi Kvalitativna analiza vzrokov in posledic brezdomstva izpostavita, da so vzroki za brezdomstvo osebni, institucionalni, medosebni in strukturirani. Pri institucionalnih vzrokih je vključen kot razlog odvzem otroka ali oddaja otroka v rejništvo. Pri medosebnih vzrokih štejemo neurejene družinske razmere, alkoholizem, rejništvo. Iz tega je razvidno, da so lahko otroci iz rejniških družin bolj ogroženi pri tem, da postanejo brezdomci. Posledice, ki jih pušča brezdomstvo, so socialna izključenost, brezposelnost, osamljenost, večje tveganje za zasvojenost, pri brezdomstvu na ulici to privede tudi do skrbi kako preživeti dan.

6.2 Primerjava in ugotovitve

Iz pogovorov sem ugotovila, da je še vedno nekaj pomanjkljivosti v rejniškem sistemu. Ena izmed njih je problem odvzema otroka, ki ga opravlja center, ne pa sodišče. Socialne delavke pri tem občutijo preveliko odgovornost in so izpostavljene pritiskom staršev, zato bi bilo bolje, da to opravi sodišče. Več besede in posluha bi morali dajati tudi otroku in njegovim željam. Pri stigmatizaciji otrok v rejništvu sem iz pogovorov razbrala, da intervjuvanke ne opazijo posebnosti in v večini primerov ni prisotne stigmatizacije. Vse pa je odvisno tudi od posameznega primera. Glede sodelovanja z biološkimi starši se opaža, da je vedno več nesodelovanja z njimi. Intervjuvanke so mnenja, da je večina stikov za otroke zelo stresnih. Pri stikih pod nadzorom je pomanjkljivost v tem, da ni prisotne ustrezne osebe, ki bi lahko ukrepala v primeru izgrediv na stikih. Če primerjam mnenje intervjuvank in raziskavo

nekdanjih rejencev z vidika rejniške družine, ki sem jo zgoraj opisala, lahko ugotovim, da ima večina občasne stike z biološkimi starši. Po raziskavi je kar 20 % rejníc menilo, da so stiki moteči za vse, v intervjujih pa so rejníc povedale, da so stiki lahko zelo stresni. V raziskavi je 14 % rejníc želelo zmanjšati število ur stikov, medtem ko v intervjujih te želje ni izrazila nobena od rejníc. V raziskavi je skoraj polovica rejníc odgovorila, da stiki niso niti dobri niti slabi. To se ujema tudi z mnenji intervjuvank, ki so povedale, da so stiki stresni, vendar pa vseeno morajo biti. Iz tega lahko sklepam, da so podatki iz raziskave in intervjujev glede stikov z matično družino podobni. Glede usposabljanj so intervjuvanke, ki izvajajo rejniško dejavnost, zadovoljne in ne želijo povečati obsega števila ur obveznih usposabljanj. Če na tem mestu primerjamo Slovenijo z Avstrijo, ugotovimo, da imamo v Sloveniji (10–12ur) majhno število ur začetnega usposabljanja v primerjavi z Avstrijo (3–4 tedne). Socialnima delavkama pa se zdijo potrebna in velik napredek, da so zakonsko obvezna. Centri se med sabo kar precej razlikujejo pri pomoči in sodelovanju z rejniki. Na tem področju bi priporočala, da bi se izvajale redne evalvacije med rejniki in otroki o izbranih centrih, pri katerih sodelujejo, morda bi se na podlagi tega na posameznem centru tudi kaj izboljšalo. Pri finančni ureditvi rejniškega sistema lahko izpostavim pomanjkljivost, ki so jo zaznale rejníc, in sicer kritje večjih stroškov, kot so otrokove počitnice. Problem je tudi v tem, da je rejništvo predpisano le do 18. leta ali do konca šolanja. To lahko vodi v veliko stisko, če mora otrok brez statusa oditi od rejníc.

7 Zaključek

Družina je zelo pomembna za vsakega posameznika, saj v družini poteka izoblikovanje otrokove identitete. Družina naj bi zadovoljila potrebe po varnosti, sprejetosti in zaupanju. Odnosi v družini so za otrokov razvoj ključnega pomena. Ob nezmožnosti družine za skrb otroka pa lahko center za socialno delo otroka odvzame in ga namesti v rejniško družino.

Otroci, nameščeni v nadomestno družino, so doživeli razne zlorabe, travme ali so izgubili svoje biološke starše. Ti otroci niso imeli varnega okolja, v katerem bi lahko odraščali. Vsak otrok si zato podzavestno želi razrešiti situacijo z biološko družino in ji želi pripadati. Travme otrok s takšno izkušnjo so odvisne od tega, kako hitro se otroka reši iz neprimernih družinskih razmer. Ko pride do namestitve otroka v rejniško družino, je to tako za otroka kot za rejniško družino velik izziv. Okrevanje otrok s travmatično izkušnjo iz preteklosti je odvisno tudi od otrokovega občutka sprejetosti in vdanosti nove družine (Kompan Erzar in drugi, 2011).

Skozi celotno diplomsko nalogo sem se ukvarjala z analiziranjem rejniškega sistema v Sloveniji in v izbranih evropskih državah. Pri primerjavi Slovenije z Avstrijo, Češko, Španijo, Švedsko in Veliko Britanijo lahko ugotovim, da imajo v vseh državah več jasno opredeljenih oblik rejništva, razen v Sloveniji tega ni. V Sloveniji so sicer prisotne nekatere oblike rejništva, vendar niso nikjer formalno zapisane. Z novo zakonodajo so v Sloveniji sedaj bolj podrobno in zakonsko predpisana usposabljanja za rejnike, poteki individualnih projektnih skupin, finančne ureditve in pogoji, ki jih morajo rejniki izpolnjevati za izvajanje rejniške dejavnosti. Otroci, ki so nameščeni v rejniške družine, so v hudi stiski in so v preteklosti doživeli veliko hudega. Zato je nujno potrebno, da se takšnim otrokom zagotovi najboljšo možno rejniško družino. Rejniške družine morajo biti zares usposobljene. Veliko in zelo odgovorno vlogo pri tem imajo tudi centri za socialno delo, ki celoten postopek vodijo in spremljajo. Zelo pomembno je tudi, da se pri rejništvu v čim večji meri upošteva tudi mnenje in želje otrok, saj jim le tako lahko omogočimo to, kar si zares želijo in potrebujejo.

V empiričnem delu sem opravila pet intervjujev z rejnicami in socialnima delavkama. Na podlagi teh intervjujev sem analizirala sistem rejništva in njegove pomanjkljivosti. Zavedam se, da je pet intervjujev premalo za posploševanje rezultatov na vse rejnike in socialne delavce. Zagotovo bi bilo smiselno intervjuje opraviti še z biološkimi starši in otroki, vendar je to zaradi občutljivosti tematike zelo zahtevna naloga.

Kot v vsakem sistemu je torej tudi v rejniškem še vedno nekaj pomanjkljivosti, na katere so me opozorile rejnice in socialne delavke. S tem lahko tudi odgovorim na raziskovalno vprašanje, ki sem si ga zastavila na začetku diplomske naloge. Rejništvo je torej trenutno dobra rešitev za otroke, ki se znajdejo v družinah, ki ne morejo skrbeti zanje. Rejništvo jim omogoča nov začetek. Skozi analizo rejniškega sistema v Sloveniji sem naletela na štiri pomanjkljivosti v sistemu. Prva pomanjkljivost je, da poteka odvzem otroka preko centra za socialno delo in ne preko sodišča. Za socialne delavke bi bilo veliko lažje, če bi o odvzemu dokončno odločalo sodišče, saj bi jih to zelo razbremenilo. Druga pomanjkljivost oziroma želja rejnic je ta, da bi med počitnicami prejeli kakšna finančna sredstva, ki bi jih namenili za otrokove počitnice. Tretji problem so stiki pod nadzorom, kjer v bistvu ni velikega nadzora, razen socialne delavke, ki v primeru izgreda ni usposobljena ukrepati. Največja luknja v zakonodaji in skrb rejnic je časovno določeno bivanje otroka pri rejnicah do 18. leta starosti. Če otrok izgubi status, ga rejnik več ni dolžan vzdrževati, kar otroka zopet potisne v hudo stisko, saj kar naenkrat več spet nima doma, in to se že pri tako ranjenem otroku ne bi smelo več zgoditi. Država bi morala poskrbeti, da bi se za takšne otroke poskrbelo tudi po 18. letu starosti, tudi če nimajo statusa, vse dokler si ne uredijo svojega življenja. To so štiri pomanjkljivosti, ki sem jih zasledila skozi analizo rejniškega sistema in bi se lahko v prihodnosti izboljšale. Omenila bi tudi izpostavljene razlike med delovanji različnih centrov za socialno delo. Po pogovoru z rejnicami je opaziti, da so med centri velike razlike v pripravljenosti pomoči in tudi glede tega bi bilo potrebno izvajati evalvacije dela centrov za socialno delo. Skozi celotno diplomsko nalogo sem ugotovila, da imamo v Sloveniji dobro urejen rejniški sistem, ki pa ima še nekaj pomanjkljivosti, katere bi bilo potrebno urediti.

8 Literatura

1. Asen, Eia. 1998. *Družine*. Ljubljana: DZS.
2. Boh, Katja. 1993. Novi trendi v družinski politiki. *Teorija in praksa* 30(3/4): 221–223.
3. Cerar Brolih, Barbara. 2008. Ocena uspešnosti nekdanjih rejencev z vidika rejniške družine. *Rejniški glasnik* 47: 6–9.
4. Crnkovič, Metoda. 2008. Psihologija motivacije – potreba po družinskem življenju in potreba po rejništvu. *Bilten Skupnosti CSD Slovenije Kaljenje* 9: 7–18.
5. Cvetko, Eliš, Anja Ferlin, Tamara Lah, Lea Mikša in Špela Pucelj. 2011. Socialni pedagog in rejništvo. *Socialna pedagogika* 15(13): 247–253.
6. Čačinovič Vogrinčič, Gabi. 1996. Sodelovanje z matično družino. *Rejniški glasnik* 32: 2–8.
7. Dunaj, Katja. 2015. *Pomurec*. Rejniško društvo Slovenije pripravilo okroglo mizo na temo otrok med dvema družinama. Dostopno prek: http://www.pomurec.com/vsebina/28825/Rejnisko_drustvo_Slovenije_pripravilo_okroglo_mizo_na_temo_otrok_med_dvema_druzinama (17. avgust 2015).
8. Finžgar, Bole. 2008. Individualna projektna skupina. *Bilten skupnosti CSD Slovenije Kaljenje* št. 9: 132–136 .
9. Gajšek, Iva. 2011. Primerjava pravne ureditve rejništva med Slovenijo in Avstrijo. *Socialno delo* 50(6).
10. Gomezel, Anita in Alenka Kobolt. 2012. Vpliv družine na mladostnikovo identiteto. *Socialna pedagogika* 16(4).
11. Höfler, Klavdija in Štefan Bojanec. 2013. Kvalitativna analiza vzrokov in posledic brezdomstva. *Socialno delo* 52(4): 261–288.
12. Kompan Erzar, Katarina, Tatjana Rožič in Barbara Simonič. 2011. Vloga in pomen navezanosti pri razvoju otrok v nadomestnih družinah. *Socialno delo* 50(5): 103–104.
13. Kramar, Metka. 1997. Osnutek navodila za rejniško namestitev. *Rejniški glasnik* 34: 3–11.
14. Križnik Novšak, Andreja. 2012. Doživljanje otrok in mladostnikov v rejništvu. *Bilten Skupnosti CSD Slovenije KALJENJE* 11: 18–36.
15. Mali, Maksimiljana. 1998. Odnos med matično družino in rejniško družino. *Rejniški glasnik* 36: 3–13.

16. ---. 2008. Rejniška družina – družina s posebnimi sposobnostmi. *Bilten Skupnosti CSD Slovenije Kaljenje* 9: 115–131.
17. ---. 2012. Strokovna merila za odbiro kandidat/kandidatov in izdelava ocene primernosti. *Bilten Skupnosti CSD Slovenije KALJENJE* 11: 23–41.
18. Milošević Arnold, Vida. 2003. *Uvod v socialno delo*. Ljubljana: Študentska založba.
19. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Rejništvo. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/veljavljanje_pravic/statistika/rejnistvo/ (21. maj 2015).
20. Pravilnik o pogojih in postopkih za izvajanje zakona o izvajanju rejniške dejavnosti. (Ur. l. RS, 54/03, 78/08, 18/13) Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV4983> (15. junij 2015).
21. Rakar, Tatjana, Gabi Čacinovič Vogrinčič, Darja Zaviršek, Ružica Boškić, Urban Boljka, Simona Smolej, Ana Marija Sobočan, Špela Urh, Polona Dremelj, Barbara Kobal, Mateja Nagode, Vid Žiberna in Nadja Kovač. 2010. *Postopki, organizacija in standardi na področju rejništva*. Končno poročilo. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo Otroška opazovalnica.
22. Rejniško društvo Slovenije. 2014. Predstavitev društva. *Rejniški glasnik* 48: 4–10.
23. Sitar, Sanja. 2014. Soskrbnništvo – rejništvo za postmoderno socialno delo. *Socialno delo* 53(2): 112–114.
24. Statistični urad Republike Slovenije (STAT). 2009. Mednarodni dan družin, Slovenija. Dostopno prek: http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistarono_vico?IdNovice=2343 (17. avgust 2015).
25. Sternad, Maša. 2012. Socialno pedagoško sodelovanje z družinami v *Socialna pedagogika* 16(4).
26. Surić Sitar, Sanja. 2014. Soskrbnništvo – rejništvo za postmoderno socialno delo. *Socialno delo* 53(2).
27. Tomec, Marta. 2012. *Bilten Skupnosti CSD Slovenije KALJENJE* 11: 18–20.
28. Ule, Mirjana in Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina in starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
29. Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti (ZIRD). Ur. l. RS, 110/02, 56/06 – odločba Ustavnega sodišča RS, 114/06-ZUTPG, 71/08-ZUTPG-A, 109/12-ZIRD-A. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/zird.pdf (15. junij 2015).

30. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR UPB1). Ur. l. RS, št. 69/04.
Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200469&stevilka=3093>
(14. junij 2015).
31. Zupančič, Karel, Barbara Novak, Viktorija Žnidaršič S. in Mateja Končina - Peternel.
2005. *Reforma družinskega prava: predlog novih predpisov s komentarjem*. Ljubljana:
Uradni list.
32. Žiberna, Minka. 1998. Dialog vzhod–zahod za rejništvo. *Rejniški glasnik* 36: 81–83.
33. Žiberna, Tamara. 2008. Rejništvo v Avstriji. *Rejniški glasnik* 47: 62–69.

Prilogi

Priloga A – Vprašanja za rejnice

Vprašanja za rejnice

1. Bi lahko opisali vašo zgodovino rejništva?
2. Koliko otrok ste imeli do sedaj?
3. Koliko otrok imate trenutno? Ste poklicna rejnica?
4. Zakaj in kdaj ste se odločili postati rejnica?
5. Kako ste se z rejniško dejavnostjo spopadali na začetku?
6. Kako je to sprejela vaša družina?

7. Ste imeli kakšne zahtevne primere?
8. Ali vidite rejništvo kot dobro rešitev za otroke?
9. Katera rešitev se vam zdi bolj koristna za otroka: posvojitev ali rejništvo?
10. Kako se razumete z biološkimi starši otrok?
11. Se je kakšen otrok vrnil nazaj v biološko družino? Kako ste se počutili pri tem?
12. Ali se vam zdi, da otroci pogrešajo biološke starše?
13. Kako potekajo dogovorjeni stiki s starši in otroki? Se vam zdi to stresno?

14. Kakšne odnose vzpostavite z otroki v rejništvu?
15. Kako vas kličejo otroci, ki so v rejništvu?
16. Kako sodelujete s centrom za socialno delo? Vam nudijo pomoč? Ste zadovoljni? Kje vidite pomanjkljivosti?
17. Ali CSD upošteva vaše nasvete in predloge?

18. Kaj bi kot rejnica zakonsko spremenili? Ste imeli že kakšne težave?
19. Kje vse ste se usposabljali za rejnico?
20. Se vam zdijo usposabljanja, ki vam jih nudijo, zadostna?
21. Bi si želeli od države še več pomoči in možnosti za razvoj otrok v rejništvu? Na katerem področju?
22. Ali od države dobivate dovolj finančnih sredstev za nudenje dobrega življenja otrokom?
23. Ali so otroci v rejništvu v družbi stigmatizirani?
24. Bi želeli še kaj izpostaviti?

Priloga B – Vprašanja za socialni delavki

Vprašanja za socialni delavki

1. Kako se vam zdi urejen rejniški sistem?
2. Kakšna je vaša vloga pri rejništvu? Kaj vse zajema vaše delo?
3. Ali menite, da so usposabljanja za rejnike zadostna? Se vam zdi, da so trenutno na voljo zares primerni rejniki, ki delujejo v otrokovo korist?
4. Do rejništva pride zaradi odvzema otroka biološkim staršem. Kateri so najpogostejši vzroki za odvzem? Ali je to s soglasjem staršev ali brez?
5. Kakšne oblike rejništva poznamo pri nas? Sorodniško, dolgotrajno, kratkotrajno, vikend ... Katera oblika je najpogostejša?
6. Kako pomembno se vam zdi ohranjanje stikov med otroki in biološkimi starši? Zakaj?
7. Kako potekajo stiki? Ste zadovoljni s potekom?
8. Ali se vam zdi rejništvo dobra rešitev za otroke?
9. Ali menite, da bi bila posvojitev otroka boljša rešitev kot dolgotrajno rejništvo?
10. Kaj bi spremenili pri celotnem sistemu rejništva?
11. Kako sodelujete z večino rejnikov? So pripravljeni sodelovati? Se držijo načrta?
12. Kako poteka načrtovanje individualne projektne skupine?
13. Se v večini primerov vsi držijo načrta?
14. Kako pogosto obiščete rejniške družine?
15. Menite, da jih lahko dovolj nadzorujete in spremljate?
16. Ali so otroci v rejništvu stigmatizirani v družbi?
17. Je bil kakšen primer rejništva zelo zahteven in težaven? Bi katerega lahko izpostavili?